

KORONAVİRÜS KRİZİNDEN ÇIKIŞTA TÜRKİYE'DE ALINAN EKONOMİK ÖNLEMLER VE KAMU POLİTİKALARININ ÖNEMİ

ECONOMIC PRECAUTIONS TAKEN FOR OVERCOMING CORONAVIRUS
CRISIS IN TURKEY AND THE IMPORTANCE OF PUBLIC POLICIES

Abdülkerim ÇALIŞKAN*

Rana DAYIOĞLU ERUL**

ÖZ

Küresel koronavirüs salgını, yalnızca halk sağlığını tehdit etmekle kalmamış, arz-talep dengesini bozarak ticari faaliyetleri durma noktasına getirmiş, ulusal ekonomileri ve küresel ekonomiyi bugüne kadar görülenlerden çok farklı bir ekonomik krize sürüklemiştir. Bu bakımdan salgının maliyetleri ve riskleri, alınacak önlemler açısından önem taşımaktadır. Koronavirüs salgınında, salgından çıkışta alınan önlemler ve uygulanacak politikalarda ulusal düzenlemeler, küresel önlemlere kıyasla daha büyük önem taşımış ve bu durum, ulus devletlerin ve ulus devletler tarafından uygulanan kamu politikalarının önemini bir kez daha göstermiştir. Bu bağlamda çalışmada, koronavirüs krizinden çıkışta uygulanan ekonomik önlemler incelenmiş, kamu politikaları ile koronavirüs krizi arasındaki ilişki, ulus devletlerin önemi ve devletin değişen rolü

ABSTRACT

The global coronavirus pandemic not only has threatened public health, but also has managed commercial activities to come to a stopping point by disrupting the supply-demand balance and has dragged national economies and the global economy into a different economic crisis which has been experienced so far. In this respect, the costs and risks of the pandemic are important in terms of precautions to be taken. National precautions and policies which have been implemented for overcoming the pandemic have been more important than the global precautions and this once again has shown the importance of nation states and public policies implemented by nation states. In this context, in the study, economic precautions taken for overcoming the coronavirus crisis are examined, the relationship between public policies and the coronavirus crisis is discussed in line with issues such as the

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üni., İİBF, Maliye Bölümü, abdulkerim.caliskan@hbv.edu.tr, ORC-ID: 00003-3123-8890.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üni., İİBF, Maliye Bölümü, mrana.erul@hbv.edu.tr, ORC-ID: 0000-0001-9073-6430.

Çalışkan, A., Dayioğlu Erul, R. (Ocak 2021). Koronavirüs Krizinden Çıkışta Türkiye'de Alınan Ekonomik Önlemler ve Kamu Politikalarının Önemi, *Vergi Raporu*, 256, (35-58).

Makale Türü: Araştırma Makalesi

M.G.T.: 04.11.2020 / M.K.T.: 25.12.2020

gibi hususlar doğrultusunda ele alınmıştır. Buna ek olarak, krize karşı Türkiye’de alınan ekonomik önlemler, devletin müdahaleleri ve ekonomiyi canlandıracak olası ek müdahaleler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tarıma yönelik ek önlemler, istihdamı paylaşma politikası ve krizden en çok etkilenen sektörlerde devletin mal ve hizmet alımı yapması gibi kamusal politika önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, salgın, küresel kamusal mal, kamu politikaları, ulus devlet

JEL Sınıflandırma Kodları: E62, H41, H87

GİRİŞ

2019 yılı sonunda Çin’de başlayarak tüm dünyaya hızla yayılan koronavirüs salgını, Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel bir salgın olarak tanımlanmıştır. Salgının ilk bakışta sağlık sistemleri üzerindeki etkisine odaklanılırken, küresel nitelik taşıyan salgın kısa zamanda hem ulusal ekonomileri hem de küresel ekonomiyi tehdit eder hale gelmiştir. Bir yandan çöken sağlık sistemi ve artan sağlık harcamaları büyük endişe oluştururken, diğer yandan alınan ekonomik tedbirler ve duraklayan ekonomik faaliyetler doğrultusunda ticari hayat yalnızca zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik sürdürülür hale gelmiştir. Böylelikle kısa zamanda salgının maliyetleri tüm devletleri tehdit eder bir hal almış, bu nedenle salgın süresince hükümetler tarafından uygulanacak politikalara dikkat çekilmiştir.

Özellikle çeşitli sektörlerde üretimlerin durması, fabrikaların kapanması, turizm ve imalat gibi belirli sektörlerin bir süreliğine hizmet veremeyecek hale gelmesi ve bu sektörlerde çalışanların işsiz kalması ekonominin üretim ve tüketim kanallarını bir arada durma noktasına getirmiştir. Bu sürecin etkisi kısa dönemde çeşitli ekonomik önlemler alınmak suretiyle atlatılmaya çalışılsa da uzun dönem makroekonomik etkilerin daha ciddi boyutta olacağı tahmin edilmektedir.

importance of nation states and the changing role of the state. In addition, economic precautions taken against the crisis in Turkey are evaluated in the framework of government intervention and possible additional interventions to stimulate the economy. Public policies such as additional measures for agriculture, employment sharing policy and state purchases of goods and services in the sectors most affected by the crisis are put forward as suggestions.

Keywords: Coronavirus, pandemic, global public goods, public policies, nation state

JEL Classification Codes: E62, H41, H87

Salgınların insan sağlığıyla ilgili kısa vadeli etkilerinin ötesinde uzun vadedeki sosyal, ekonomik ve politik etkileri de önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerinin küresel kamusal mal niteliği taşımasına, koronavirüs krizinin küresel kamusal zarar olarak nitelendirilmesine ve temel itibarıyla koronavirüs salgınının küresel bir kriz olmasına rağmen; krizden çıkışta ulusal politikaların önem taşıdığı görülmektedir. Bu nedenle koronavirüs krizi, salgının ve salgının ortaya çıkardığı krizlerin yönetilmesinde devlet kapasitesinin ve ulus devletler tarafından yönetilen kamu politikalarının önemini göstermektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, koronavirüs krizi ile kamu politikaları arasındaki ilişki; öncelikle krizin ekonomik etkileri bağlamında ele alınacak, ilerleyen bölümlerde ise Türkiye’de alınan ekonomik önlemler, ulus devletlerin yeniden önem kazanması, devletin değişen rolü gibi hususlar çerçevesinde incelenecektir.

1- KORONAVİRÜS KRİZİ ve KAMU POLİTİKALARI

Sağlık hizmetlerini de kapsamına alan küresel kamusal mallar kavramına ilk olarak Kindleberger’in “Uluslararası Hükümeteşiz Uluslararası Kamusal Mallar¹” makalesinde rastlanmaktadır².

Bu kavrama olan ilgi ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1999'da yayınlanan "Küresel Kamusal Mallar-21. Yüzyılda Uluslararası İşbirliği" adlı eser ile artmıştır. Küresel kamusal mallar, faydaları veya maliyetleri evrensel erişime sahip olan, dünyanın herhangi bir yerinde potansiyel olarak herkesi etkileyen, faydası (veya zararı) tüm küreyi etkileyen, hiçbir nüfus grubunu veya kuşağı dışlamayan, gelecek ve bugünkü nesil üzerinde fark yaratmayan ve sunumu için çok sayıda ülkenin iş birliğini gerektiren mallardır³. Bu bağlamda küresel bir zarar olarak koronavirüs krizi, küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir.

Küreselleşme süreci ilerleyip yayıldıkça, küresel kamusal malların ortaya çıkardığı fayda ve zararlar da artmakta ve dışsal fayda ve zararlar daha çok ülkeye yayılarak dünyayı daha fazla etkilemektedir. Küresel kamusal malların büyük bir kısmı küresel kamusal zararlar şeklinde ortaya çıkmakta olup ortaya çıkan negatif dışsallıklar, sınırlar ötesine yayılmaktadır⁴. Sağlık alanında, bulaşıcı hastalıkların yayılması en

önemli küresel, bölgesel ve yerel kamu malı olarak görülmektedir⁵. Özellikle salgın hastalıkların gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere taşınması riski, sağlık sorunlarının küresel düzeyde mücadele edilmesi gereken bir kamusal mal olması özelliğini desteklemektedir⁶.

Koronavirüs salgını, ilk bakışta dünya çapında mücadele edilmesi ve üstesinden gelmesi gereken küresel bir sorun olarak görünmektedir. Ancak, küresel bir sorun olsa bile virüsle mücadele sırasında her devletin tek başına uyguladığı kamu politikaları, salgınla baş edilebilmesi anlamında hayati önem taşımaktadır. Nitekim Aralık 2019'dan itibaren Çin'de ve Mart 2020'den bu yana da dünya çapında bir salgın haline gelmiş olan koronavirüsle mücadele politikaları, başarı örneklerine bakıldığında ulusal düzeyde geliştirilen politikaların etkinliği açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Nitekim gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sağlık ve sağlık hizmetleri sunumu ve finansmanında göstermiş oldukları farklılıklar, pandemi ile mücadele yöntemlerinin de belirleyici unsuru olarak dikkat çekmektedir⁷. Örneğin

¹ Charles P. KINDLEBERGER. "International Public Goods without International Government". American Economic Review. Sayı 76(1). 1986. s. 1-13.

² H. Üren ARSAN. "Kamu Maliyesi Alanında Yeni Bir İnceleme Konusu: Uluslararası Kamusal Mallar". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Sayı 47(1). 1992. s. 403.

³ Inge KAUL ve Michael FAUST. "Global Public Goods and Health: Taking the Agenda Forward". Bulletin of the World Health Organization. Sayı 79(9). 2001. s. 870. Oliver MORRISSEY, Dirk Willem te VELDE ve Adrian HEWITT. "Defining International Public Goods: Conceptual Issues". *International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing* (Ed. Ferroni, M. ve Mody, A.). Kluwer Academic Publishers-The World Bank. 2002. s. 2. Maurizio CARBONE. "Supporting or Resisting Global Public Goods? The Policy Dimension of a Contested Concept". Global Governance. Sayı 13. 2007. s. 181. Mustafa DURMUŞ. *Kamu Ekonomisi*. Gazi Kitabevi. Ankara. 2008. s. 146. Fatih SAVAŞAN. *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*. Kitap Matbaacılık. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. İstanbul. 2013. s. 183. Inge KAUL. "Global Public Goods: A Concept for Framing the Post-2015 Agenda?". German Development Institute, Discussion Paper 2/2013. 2013. s. 10. (https://www.ingekaul.net/wp-content/uploads/2014/01/Internetfassung_DiscPaper_2_2013_Kaul1.pdf). Erişim tarihi: 12 Eylül 2020.

⁴ Ravi KANBUR, Todd SANDLER ve Kevin MORRISON. "The Future of Development Assistance: Common Pools and International Goods". ODC Policy Essay No. 25. Washington D.C. Overseas Development Council. 1999. s. 56.

⁵ Melek AKDOĞAN GEDİK. "Küresel Kamusal Mallar: Sağlık ve Salgın Hastalıklar Örneği". *Selçuk 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* (Ed. Gürçay, G. ve Manafidizaji, K.). Konya. 7 Haziran 2020. s. 155.

⁶ Binhan Elif YILMAZ ve Sevinç YARAŞIR. "Bir Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık ve Finansmanında Resmi Kalkınma Yardımlarının Rolü". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 55. Seri/2011-11]. 2011. s. 18. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/7891>). Erişim tarihi: 15 Eylül 2020.

⁷ Melek AKDOĞAN GEDİK. *a.g.m.* s. 156.

Çin, bu salgını frenlemede, otoriter kamusal tedbirler uygulayarak başarı elde etmiştir⁹.

Kriz dönemlerinde kamu politikası tasarımı ve uygulama sürecinin hızı ve başarısı devlet kapasitesi ile yakından ilişkilidir⁹. Örneğin; koronavirüs salgınına karşı alınan tedbirlerde hem devletin idari, siyasi, ekonomik ve sektörel kapasitesinin kriz anındaki seviyesinin hem de kriz süresince bu kapasitenin hangi hızla ve ne ölçüde geliştirilmesinin, uygulanan kamu politikaları üzerinde belirleyici bir etkisi olmuştur¹⁰. Bu nedenle salgın öncesinde ekonomik durgunluk yaşayan veya gelirleri büyük oranda turizm gibi hizmet sektörlerine bağlı olan ülkelerin, salgın sonrasında bir de ağır bir ekonomik kriz ve yüksek bir işsizlik oranı ile karşılaşmamak için sınırlarını kapatma ve uzun süre tam karantina gibi uygulamaların, ekonomilerine orta ve uzun vadede nasıl etki edeceğini çok iyi hesaplamaları gerekmektedir¹¹. Zira mali kapasitenin kamu politikaları yapımına etkisine bir örnek olarak krizden etkilenen bireylere, kurumlara ve ekonomiye yönelik olarak açıklanan finansal destek paketleri ülkeden ülkeye nitelik ve nicelik olarak önemli değişiklikler göstermektedir¹².

Krizle mücadelede alınacak önlemlerin, şüphesiz ki, bir maliyeti bulunmaktadır ve önlemlerin uygulamaya konulmasında maliyetlerin analiz edilmesi, krizle mücadeledeki başarı açısından önem taşımaktadır. Marjinal maliyet-marjinal fayda açısından bakıldığında, ilave bir günlük ekonomik kayıp ile salgını bir gün kısaltacak ilave tedbirlerin faydası karşılaştırıldığında, salgını ve paniği bir gün kısaltacak ilave tedbirlerin maliyetinin, salgının ilave bir günlük ekonomik kayıptan çok daha düşük olduğu görülmektedir¹³. Salgınla mücadele ederken devletlerin önlemler için ayıracakları kaynağın boyutu ve kapsamı, mücadele sonucunda meydana gelecek resesyon riskinin minimize edilmesinin en önemli koşuludur¹⁴. Salgınla mücadelede önlem olarak uygulanacak kamu politikalarının finansmanı, kamu bütçesini baskı altına almaktadır. Daha uzun bir sürece yayılacak olan geniş kapsamlı bir salgının maliyeti de daha yüksek olacaktır. Baldwin'in çalışmasında¹⁵, salgınla mücadele ve ortaya çıkan maliyet arasındaki ilişki aşağıda Şekil 1'deki gibi gösterilmektedir.

⁹ TÜRMÖB. "Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi: Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu". TÜRMÖB Yayınları-503. Nisan 2020. s. 5.

⁹ Mete YILDIZ ve Mehmet Metin UZUN. "Koronavirüsle Mücadelede Kriz Yönetimi ve Kamu Politikası Yapımı". Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). 2020. s. 11. (<https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R165.pdf>). Erişim tarihi: 10 Eylül 2020.

¹⁰ Mete YILDIZ ve Mehmet Metin UZUN. *a.g.m.* s. 11.

¹¹ Nurullah GÜR, Mevlüt TATLIYER ve Şerif DİLEK. "Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi". Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). 2020. s. 11-12. (<https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R163.pdf>). Erişim tarihi: 10 Eylül 2020.

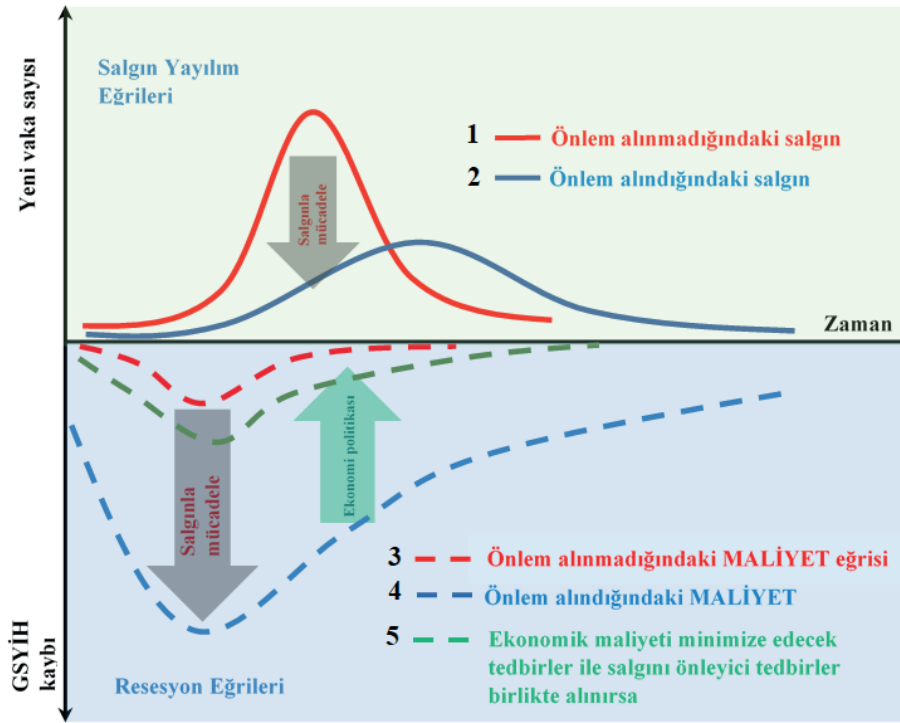
¹² Nurullah GÜR ve diğerleri. *a.g.m.* s. 11-12.

¹³ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULİSA). "Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri". ULİSA 12. Sayı 1. 13 Nisan 2020. s. 4.

¹⁴ Ayşe Aysin BAYAR, Öner GÜNÇAVDI ve Haluk LEVENT. "Covid-19 Salgınının Türkiye'de Gelir Dağılımına Etkisi ve Mevcut Politika Seçenekleri". İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü Politika Raporu. Nisan 2020-007. s. 7. (https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/04/c80586_60d5c23e00664d9dbb95b3c43f2a52d7.pdf). Erişim tarihi: 25 Eylül 2020.

¹⁵ Richard BALDWIN. "The Supply Side Matters: Guns Versus Butter, COVID-style". 2020. (https://voxeu.org/article/supply-side-matters-guns-versus-butter-covid-style?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter). Erişim tarihi: 1 Ekim 2020.

Şekil 1: Salgının Seyri Eğrisi ile Ekonomik Maliyet Eğrisi

Kaynak: Richard BALDWIN, a.g.m.

Şekil 1'de görülen iki panele bakıldığında, hiçbir önlem alınmadığı durumda 1 numaralı eğriyle gösterilen duruma ulaşılmakta, ekonomideki resesyon riski ve buna bağlı maliyetler de düşük olmaktadır. Salgınla mücadele önlemleri uygulandığında süreç daha uzun zamana yayılabilmekte ve bu nedenle artan maliyetler 4 numaralı eğri ile gösterilmektedir. Bununla birlikte, destek paketlerinin kapsamı ne kadar büyükse devletin müdahaleleri doğrultusunda alt paneldeki 3 numaralı resesyon eğrisine yaklaşmak daha mümkün hale gelmektedir. Devletin kapsamlı ekonomik destek paketleri ile desteklenen bir mücadele sonucunda oluşacak resesyon riski ise şeklin alt panelinde 5 numaralı eğri ile gösterilen resesyon eğrisi ile ifade edilmektedir; dola-

yısıyla salgının yayılma süreci ile resesyon riski arasında ters yönlü bir bağlantıdan bahsetmek mümkündür¹⁶.

Ülkeler bazında uygulanan kamu politikaları, krizle mücadelede temel unsur olmakla birlikte; mücadeleye yönelik önlemlere ilişkin finansman maliyetlerinin de ulusal bazda araştırılarak belirlenmesi ve bu doğrultuda uygulamaya konulması, krizden çıkışta başarı sağlamada büyük önem taşımaktadır.

2- PANDEMİ ÖNCESİ DÖNEM ile PANDEMİ SÜRECİNDE DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE EKONOMİNİN SEYRİ

Son dönemlerde dünya genelinde, küresel ekonominin içinde bulunduğu yavaşlama eği-

¹⁶ Ayşe Aylin BAYAR ve diğerleri. a.g.m. s. 8.

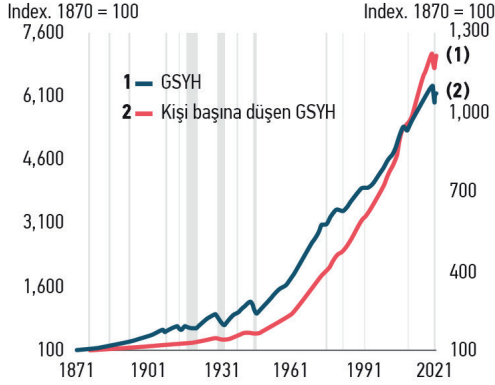
limini ifade etmek üzere kullanılan, devamlılık gösteren ve kalıcı bir nitelik taşıyan sürekli durgunluk görülmektedir. Sürekli durgunluk, tasarruf fazlalığından kaynaklanan talep eksikliğine dayalı bir duruma indirgenememekte; sorunun temelinde neoliberal koşullandırmalara dayalı yeni (yönetişimci) devletin otoriter baskı rejimleri ve finansal küreselleşmenin yarattığı siyasi/sosyal ve ekonomik çarpıklıklar yatmaktadır¹⁷.

Koronavirüs salgınının, küresel ekonomide sürekli durgunluğa neden olup olmayacağı ko-

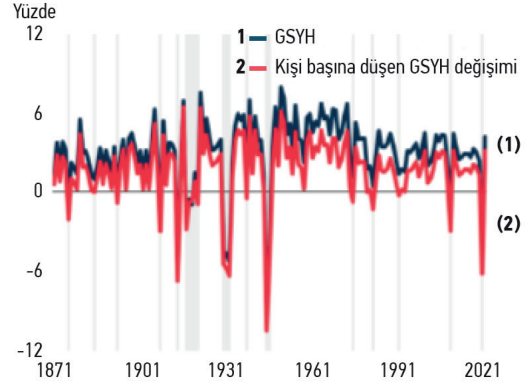
nusunda netlik bulunmamaktadır. Ancak, salgın döneminin, Büyük Buhran'dan bu yana görülen en kötü ekonomik duruş ve gerileme olduğu ve 1870 yılından bu yana üretimde düşüş yaşayan ekonomilerin en büyük kırılma noktası olduğu belirtilmiştir¹⁸. Bu raporunda küresel ekonominin 2020 yılında %3 oranında (2008-2009 krizine göre çok daha yüksek bir oranda) küçüleceğini tahmin eden IMF, Haziran ayında yaptığı güncelleme ile bu oranı %4,9 olarak revize etmiştir¹⁹.

Şekil 2. Küresel Durgunluk: 1870-2021

Küresel GSYH

Küresel GSYH değişimi

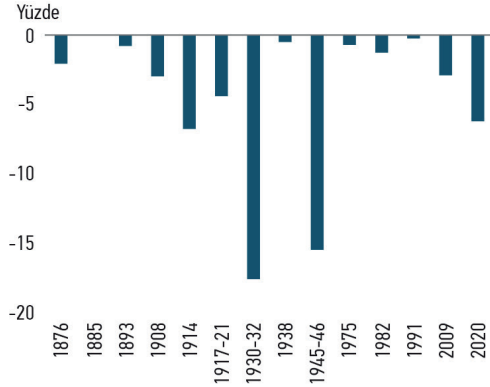

¹⁷ Erinç YELDAN. "Sürekli Durgunluk". Cumhuriyet Gazetesi. 31 Ekim 2018. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erinc-yeldan/surekli-durgunluk-1126765>). Erişim tarihi: 21 Eylül 2020.

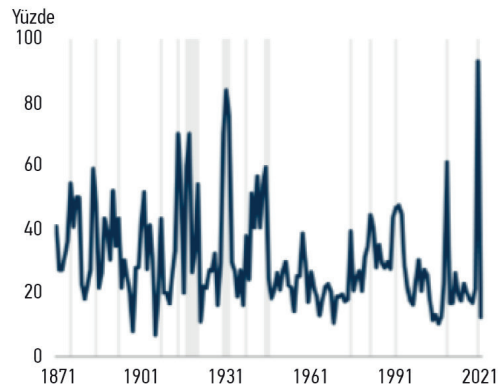
¹⁸ International Monetary Fund (IMF). "World Economic Outlook: The Great Lockdown". Washington. 2020a. s. xii. World Bank Group (Dünya Bankası). "Global Economic Prospects". A World Bank Group Flagship Report. Washington. 2020a. s. 13.

¹⁹ International Monetary Fund (IMF). "World Economic Outlook Update: A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery". 2020b. s. 1.

Küresel kişi başına düşen GSYH değişimi

Küresel ekonomide durgunluk

Kaynak: Jutta BOLT, Robert INKLAAR, Herman de JONG ve Jan Luiten van ZANDEN. "Rebasing 'Maddison': New Income Comparisons and the Shape of Long-Run Economic Development". GGDC Research Memorandum 174. University of Groningen. 2018. M. Ayhan KOSE, Naotaka SUGAWARA ve Marco E. TERRONES. "What Happens During Global Recessions?". *A Decade after the Global Recession: Lessons and Challenges for Emerging and Developing Economies* (Ed. M. A. Kose, F. Ohnsorge). Washington, DC: World Bank. 2019. s. 55-114. M. Ayhan KOSE, Naotaka SUGAWARA ve Marco E. TERRONES. "Global Recessions". CEPR Discussion Paper 14397. Center for Economic Policy Research. 2020 ve Dünya Bankası verilerinden aktaran Dünya Bankası. 2020a. s. 14.

Yukarıda Şekil 2'de dünyada durgunluk dönemleri boyunca ekonomide yaşanan değişimler, küresel gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) ve küresel kişi başına düşen GSYH gibi temel göstergeler itibarıyla yer almaktadır. 1870 yılından günümüze kadar dünyada son 150 yılda 14 küresel durgunluk (1876, 1885, 1893, 1908, 1914, 1917-21, 1930-32, 1938, 1945-46, 1975, 1982, 1991, 2009 ve 2020 yıllarında olmak üzere) yaşanmış olup koronavirüs salgınının neden olduğu küresel durgunluğun, bu durgunluklar arasında -1914, 1930-32 ve 1945-46 dönemlerinde yaşananlardan sonra- dördüncü en derin ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana da yaşanan en şiddetli durgunluk olacağı öngörülmektedir^{20, 21}.

2020 yılında yaşanan durgunluğun derinliği ve diğer durgunluk yıllarına kıyasla ekonomide oluşturduğu değişimin büyüklüğü, tüm grafiklerde net olarak görülmektedir. Durgunluğun 2021 yılında da belirli bir süre devam edeceği düşü-

nülse de bu yılda küresel ekonominin yükselişe geçeceği öngörülmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 1'de son dönemlerdeki küresel durgunluk yılları itibarıyla GSYH'deki değişim, dünya ekonomileri ve bölgeler itibarıyla gösterilmektedir. 1975 yılından itibaren incelenen süreç içerisinde, GSYH'deki en önemli negatif değişimin, genel olarak 2020 yılı için öngörüldüğü hususu dikkat çekmektedir. Bu durum, koronavirüs salgınının dünya ekonomisinde ve ülke ekonomilerinde ayrı ayrı meydana getirdiği tahribatı göstermektedir. 2020 yılı itibarıyla dünya ekonomisinin %5,2 oranında küçüleceği öngörülmekte olup gelişmiş ekonomilerin %-7 ile salgından en çok etkilenen ülkeler olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, bölgeler itibarıyla bakıldığında, %-7,2 değerini alan Latin Amerika'dan sonra %-4,7 ile Avrupa ve Merkez Asya bölgesinin gelmesinden de anlaşılabilir.

²⁰ Dünya Bankası. 2020a. s. 14-15.

²¹ Gölgeli alanlar küresel durgunluk yıllarını göstermekte olup 2020-2021 yıllarına ait veriler tahmini olarak yer almaktadır.

Tablo 1: Küresel Durgunluk Dönemlerinde Dünyada GSYH Değişimi

	1975	1982	1991	2009	2020*	2021*
Dünya	1,1	0,4	1,3	-1,8	-5,2	4,2
Gelişmiş ekonomiler	0,2	0,3	1,3	-3,4	-7,0	3,9
Gelişmekte olan ekonomiler	4,2	0,9	1,5	1,8	-2,5	4,6
Düşük gelirli ekonomiler	0,0	1,0	-0,7	5,9	1,0	5,6
Doğu Asya ve Pasifik	6,6	6,3	8,3	7,5	0,5	6,6
Avrupa ve Merkez Asya	6,2	3,0	-5,8	-5,1	-4,7	3,6
Latin Amerika ve Karayipler	3,8	-0,6	3,3	-1,8	-7,2	2,8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-1,3	-6,3	6,9	0,5	-4,2	2,3
Güney Asya	7,5	3,8	2,3	4,8	-2,7	2,8
Sahra Altı Afrika	0,3	0,3	0,2	3,2	-2,8	3,1

Kaynak: Dünya Bankası. 2020a. s. 17 ve 207-210 ve IMF. 2020a. s. 129-133'ten yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

* Tahmini değerleri ifade etmektedir.

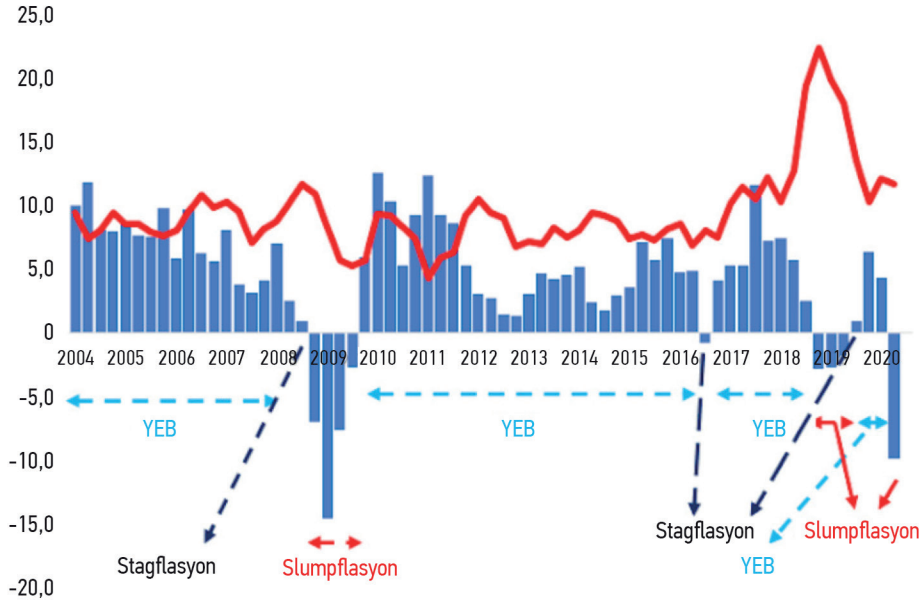
Bu değerlendirmelere ek olarak tabloda dikkat çeken hususlardan biri de 2021 yılında tüm ülke grupları için pozitif değişimlerin öngörülmesidir. Bu durum, Dünya Bankası ve IMF tarafından yapılan, 2021 yılında küresel ekonominin yükseleceği tahminlerinden ileri gelmektedir. GSYH'deki olumlu değişimin en yüksek olacağı ülke grupları düşük gelirli ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler iken; bölgesel sınıflandırmada ise bu iki gruptan ülkelerin yer aldığı Doğu Asya ve Pasifik ülkeleri ilk sırada yer almaktadır. Bu iyimser beklenti, salgın süresince bu ülkelerdeki ticaretin ve sektörel bazdaki faaliyetlerin durma noktasına gelmesi ve gelecek yıldan itibaren canlanarak ekonominin yükselişe geçeceği varsayımına dayanmaktadır.

Dünya Bankası tarafından yapılan değerlendirmelere göre Türkiye ekonomisinin ise 2020 yılında %-3,8 oranında küçülürken, 2021 yılında GSYH'de %5 düzeyinde artış göstereceği öngörülmektedir²². Ancak, bu büyümenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, gerçekleşirse son dönemlerde Türkiye ekonomisinde sıklıkla görülen yüksek enflasyonlu büyüme ile devam edip etmeyeceği veya salgının, 2020 yılının ikinci çeyreğinde yeniden slumpflasyona giren Türkiye ekonomisinde slumpflasyonun devamına yol açıp açmayacağı hususu belirsizdir. Türkiye ekonomisinin 2004 yılından itibaren geçirdiği büyüme evreleri ve türleri aşağıda yer alan Şekil 3 itibarıyla gösterilmektedir.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Dünya Bankası, 2020a. s. 207.

Şekil 3: Türkiye’de Büyüme Göstergeleri (2004-2020)

Kaynak: Mahfi EĞİLMEZ. 2020.

Şekil 3’te YEB, yüksek enflasyonlu büyüme durumunu, diğer bir ifadeyle bir ekonomi büyürken enflasyonun da yüksek kalmasını ifade etmektedir. Türkiye’nin 2004-2008 ve 2010-2016 dönemleri aralığında uzun zamanlı olarak yüksek enflasyonlu büyüme yaşadığı görülmektedir. Burada özellikle dikkat çeken husus, Türkiye ekonomisinin 2000’li yıllar dönemi boyunca, yüksek enflasyonlu büyüme ve (yüksek enflasyon içinde küçülme anlamına gelen) slumpflasyon arasında gidip geldiğidir. Bununla birlikte kısa dönemli olarak da enflasyon içinde durgunluk anlamına gelen stagflasyon hali görülmekte olup stagflasyon, bir çeşit slumpflasyona geçiş dönemi olarak görülmektedir. Resesyon ise son 20 yılda hiç görülmemiş olup onun yerine slumpflasyon ağırlık taşımaktadır²³.

Yüksek enflasyonlu büyüme ve yüksek enflasyonlu küçülmenin hakim olduğu Türkiye ekonomisinde, enflasyonist baskılar, koronavi-rüs krizinden çıkış için uygulanan politikalardan olan para arzı verilerine bakıldığında da tahmin edilmektedir. Aşağıda yer alan Tablo 2’de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) 9 Ekim 2020 tarihli bilançosunda yer alan para arzı verileri gösterilmektedir. M1 verilerine bakıldığında geçen yılın aynı döneminde 633 milyar TL olan bu değer, 2020 yılında 1,2 trilyon TL’ye yükseldiği ve geçen yılın aynı dönemine göre %88,23 gibi çok yüksek bir oranda artış gösterdiği dikkat çekmektedir. M3 ise 2,4 trilyon TL’den 3,4 trilyon TL’ye yükselmiş, geçen yılın aynı dönemine göre %40,99 oranında artış göstermiştir.

²³ Mahfi EĞİLMEZ. “Enflasyonla Büyüme ve Küçülme: Türkiye Ekonomisinin Son 17 Yıllık Deneyimi”. 6 Eylül 2020. (<http://www.mahfiegilmez.com/2020/09/enflasyonla-buyume-ve-kuculme-turkiye.html>). Erişim tarihi: 20 Eylül 2020.

Tablo 2. Merkez Bankası Para Arzı (Ekim 2020)

	9.10.2020	2.10.2020	27.12.2019	11.10.2019	Önceki 5 Hafta % Değişim Ort.	Yıl Sonuna Göre % Değişim	Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişim
PARA ARZI							
M1=	1.236.210.043	1.220.596.430	712.832.787	656.739.715	0,14	73,42	88,23
Dolaşımdaki Para	201.726.701	201.387.135	145.006.709	142.874.741	-0,66	39,12	41,19
Dolaşıma Çıkan Banknot + Madeni Para	217.593.977	217.791.608	159.515.474	156.441.888	-0,62	36,41	39,09
Banka Kasaları (-)	15.867.276	16.404.473	14.508.765	13.567.147	-0,18	9,36	16,95
+ Vadesiz Mevduat (TL)	332.334.196	331.555.955	245.924.314	207.416.118	-1,11	35,14	60,23
Mevduat Bankaları	299.437.227	301.094.999	222.869.317	189.420.058	-0,92	34,36	58,08
Katılım Bankaları	32.895.210	30.460.320	23.053.502	17.995.199	-2,92	42,69	82,80
TCMB	1.759	636	1.495	861	530,24	17,66	104,30
+ Vadesiz Mevduat (YP)	702.149.146	687.653.340	321.901.764	306.448.856	1,04	118,13	129,12
Mevduat Bankaları	609.604.129	595.029.209	280.510.141	267.114.422	0,99	117,32	128,22
Katılım Bankaları	92.541.904	92.621.101	41.386.849	39.329.737	1,41	123,60	135,30
TCMB	3.113	3.030	4.774	4.697	0,87	-34,79	-33,72
M2= M1 +	3.327.693.947	3.275.735.042	2.457.542.717	2.330.687.015	0,45	35,41	42,78
Vadeli Mevduat (TL)	1.081.908.716	1.076.902.368	927.292.918	855.607.626	0,34	16,67	26,45
Mevduat Bankaları	1.011.518.818	1.006.826.916	865.546.869	801.603.558	0,35	16,86	26,19
Katılım Bankaları	70.389.898	70.075.452	61.746.049	54.004.068	0,17	14,00	30,34
TCMB	-	-	-	-	0,00	-	-
+ Vadeli Mevduat (YP)	1.009.575.188	978.236.244	817.417.012	818.339.674	0,99	23,51	23,37
Mevduat Bankaları	912.027.487	884.407.803	748.081.177	750.759.989	1,00	21,92	21,48
Katılım Bankaları	97.547.701	93.828.441	69.335.835	67.579.685	0,97	40,69	44,34
TCMB	-	-	-	-	0,00	-	-
M3= M2+ Repo	3.433.610.583	3.379.027.314	2.575.195.091	2.435.282.845	0,41	33,33	40,99
+ Para Piyasası Fonları	18.834.597	15.607.401	29.544.330	22.039.315	0,32	-36,25	-14,54
+ İhraç Edilen Menkul Kıymetler	28.511.415	29.008.884	40.301.553	36.448.432	-2,30	-29,25	-21,78
	58.570.624	58.675.987	47.806.491	46.108.083	-0,35	22,52	27,03
PARA ARZI - KAVRAMSAL TUTAR ENDEKSİ (Endeks 31.12.2005=100)							
M1 (Arındırılmamış)	1.997	1972	1152	1061	0,14	73,38	88,18
M2 (Arındırılmamış)	1.399	1377	1033	980	0,45	35,39	42,76
M3 (Arındırılmamış)	1.319	1298	990	936	0,41	33,32	40,97
M1 (Arındırılmış)	1.135	1139	764	703	-0,37	48,55	61,53
M2 (Arındırılmış)	731	730	627	599	-0,01	16,58	22,06
M3 (Arındırılmış)	706	705	612	584	-0,04	15,39	20,89

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). Parasal ve Finansal İstatistikler. (<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/parasal+ve+finansal+istatistikler/haftalik+para+ve+banka+istatistikleri>). Erişim tarihi: 19 Ekim 2020.

İncelenen bu veriler, koronavirüs krizi dolayısıyla neredeyse durma noktasına gelmiş ticari faaliyetler nedeniyle küçülen ekonomide, üretim artışı olmadan piyasadaki yükselen para arzını göstermektedir. TCMB bilançosunda görülen bu parasal genişleme ve alınan önlemler dolayısıyla krizin derinleşmesi engellenmiş; ancak bu yüksek düzeydeki genişlemenin enflasyona yol açıp açmayacağı, enflasyona yol açarsa 2020 yılı pozitif büyüme tahmininin gerçekleşmesi durumunda yüksek enflasyonlu büyüme veya krizin derinleşmesi durumunda yüksek enflasyonlu küçülme ile devam edilip edilmeyeceği konusunda netlik bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye ekonomisi için uygulanacak politikalarda enflasyonun etkisi göz ardı edilemeyecek bir husustur.

Uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan büyüme tahminlerine ek olarak, Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri ve salgının başlangıcından bu yana uygulanan ve salgından çıkışta uygulanması gereken ekonomi politikaları da önem taşımaktadır. Nitekim büyüme tahminine rağmen, ekonominin enflasyon, durgunluk, büyüme/küçülme arasındaki etkileşimini belirleyecek olan krizden çıkışta sürdürülecek olan ulusal kamu politikalarıdır.

Koronavirüs salgını, küresel ekonomi üzerinde önemli derecede durgunluğa neden olmuş, sınırların kapatılması ve getirilen kısıtlamalar kapsamında uluslararası ticaret ve turizm durma noktasına gelmiş, ülke sınırları içerisinde uygulanan önlemler sonucunda ise eğitim, turizm gibi sektörlere ek olarak restoran, kafe, spor salonu, sanatsal aktiviteler gibi hizmetler sunan işletmelerin faaliyetleri durma noktasına gelmiş, bu gelişmeler dolayısıyla istihdam da salgından olumsuz etkilenmiştir. Salgınla müca-

deleye odaklanılan 2020 yılı temel göstergelerine bakıldığında TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisinde GSYH büyüme hızı 2020 yılının ikinci çeyreğinde %-9,9 olarak gerçekleşmiş; Ocak-Ağustos döneminde ihracat %12,9, ithalat %1,2 azalmış; Haziran ayı işsizlik oranı %13,4 olarak gerçekleşmiş ve enflasyon ise Ağustos ayında %0,86 artarak yıllık bazda %11,77 düzeyine yükselmiştir. Bu göstergeler, krizin ekonomide oluşturduğu durgunluğu göstermekte olup pek çok ülkede olduğu gibi krizden çıkışta devlet müdahalesinin gerekli olduğunu işaret etmiştir. Buna yönelik olarak, Türkiye’de salgının başladığı ilk dönemden itibaren birçok sosyal, ekonomik ve psikolojik önlem alınmış olup izleyen bölümde, salgına ilişkin olarak uygulanan ekonomi politikaları incelenecektir.

3- KORONAVİRÜS ile MÜCADELEDE TÜRKİYE’DE ALINAN MALİ ve EKONOMİK ÖNLEMLER

Küresel bir kriz olan koronavirüs krizine karşı alınan ekonomik önlemlere dünya genelinde bakıldığında ilk sıralarda sırasıyla borçların finansmanı, istihdama yönelik önlemler ve vergi düzenlemeleri gelmektedir²⁴. Genellikle ekonomik önlemler; vergi borçlarının ertelenmesi, mali teşvik ve destek paketlerinin açıklanması, alınan önlemler nedeniyle ticari faaliyetleri duran veya yavaşlayan işletmelerin borçlarına veya çalışanlarının istihdamına yönelik önlemler şeklinde gerçekleşmiştir²⁵.

Koronavirüs salgınının yayılmaya başlamasıyla birlikte ülkeler, nakit akışının durmaması amacıyla öncelikli olarak para politikasına yönelik önlemler almaya başlamışlardır. Türkiye’de de krize yönelik önlemler para politikaları kullanı-

²⁴ World Bank. "Workbook: SME-COVID19". 2020b. (https://dataviz.worldbank.org/views/SMECOVID19/Overview?:embed=y&:isGuestRedirectVizportal=y&:display_count=n&:showAppBanner=false&:origin=viz_share_link&:showVizHome=n). Erişim tarihi: 20 Ekim 2020.

²⁵ Seçilmiş bazı ülkelerde uygulanan ekonomik önlemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ek.

arak alınmaya başlanmış; ancak daha sonra bu politikaların geniş kitlelere etkisinin çok fazla olmayacağı anlaşılarak -istihdamın ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yer alması dolayısıyla- maliye politikalarına yönelme olmuştur. Nitekim gelişmiş ekonomiler de para politikalarına yönelik önlemlerle başlattıkları krizden çıkma stratejilerini, maliye politikalarına yönelmişlerdir.

Bununla birlikte, Türkiye gibi gelişmekte olan ülke sınıflandırmasında yer alan ülkelerde, genişletici para politikalarının kısa vadede olumlu etkilerinin görülmesi beklenmekte; ancak bu politikaların enflasyon yaratma olasılığının gelişmiş ekonomilere göre daha yüksek olması da politika belirlemede dikkate alınması gereken önemli bir husus olmaktadır²⁶. Nitekim Türkiye’de ekonominin büyüme biçimine bakıldığında, büyüme biçimi üzerinde enflasyonun önemli etkileri olduğu görülmüştür. Bu nedenler ve Türkiye ekonomisinin yapısal kırılganlıkları, krizden çıkış stratejisi olarak para politikalarını kısıtlamakta, ulusal çapta uygulanacak olan maliye politikalarını önemli hale getirmektedir.

Maliye politikası önlemleri, salgınla mücadeleye yönelik alınan önlemlerden özellikle kısıtlama ve kısıtlama nedeniyle ortaya çıkan ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması gibi olumsuzlukların azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Hükümetler, salgından en az hasarla çıkabilmek için hanehalkının, işletmelerin ve çalışan kesimin karşı karşıya kaldığı zararları azaltmak ve bu kesimleri desteklemek amacıyla pek çok mali poli-

tika uygulamıştır.

Genel olarak ekonomik krizle mücadelede genişletici maliye politikaları kapsamında en yaygın olarak görülen müdahaleler, vergi indirimleri ve kamu harcamalarının artırılması olmaktadır. Koronavirüs salgınının başlamasından bu yana alınan vergisel önlemler indirimden ziyade ertelemeye yönelik olarak uygulanmıştır. Bu yönüyle bu krizde alınan önlemler, bundan önceki krizlerde alınan vergisel önlemlerden farklılık göstermektedir²⁷. Örneğin 2008-2009 küresel krizi ile mücadelede, Türkiye’de otomobil, beyaz eşya ve mobilya gibi sektörlerde vergi indirimleri yapılmış; koronavirüs salgını ile mücadelede ise vergi indirimleri de yapılmış olmakla birlikte öncelikli olarak vergi ertelemeleri yoluna gidilmiş, alınan önlemlerde ilk olarak vergi ertelemeleri tercih edilmiştir. Ancak, ülkemizde vergi tabanının genişletilmesi ve kayıt dışılık konusunda arzulan seviyelere ulaşılamaması gibi ekonominin sahip olduğu yapısal özellikler, hükümet tarafından sağlanan desteğin etkinliğini sınırlamaktadır²⁸.

Kamu politikası olarak uygulanan mali düzenlemelerin iki ayağından birisi olan gelirler politikası içinde vergi düzenlemeleri, en önemli paya sahiptir. Nitekim Türkiye dışında pek çok ülkede krize karşı alınan vergisel önlemler Türkiye’deki uygulamalarla benzerlik taşımakta, genellikle vergi tahsilatının ertelendiği veya vergi oranlarının düşürüldüğü görülmektedir²⁹. Bu düzenlemeler ile özellikle sosyal mesafeyi korumak amacıyla faaliyetlerine ara verilen restoran,

²⁶ TÜRMÖB. *a.g.m.* s. 55.

²⁷ Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM). “Türkiye’de COVID-19’la Mücadelede Alınan Kamu Maliyesi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi”. (<http://sesam.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/91540/turkiye-de-covid-19-la-mucadelede-alinan-kamu-maliyesi-tedbirlerinin-degerlendirilmesi>) Erişim tarihi: 24 Eylül 2020.

²⁸ Ahmet ULUSOY. “Pandemiyle Mücadelede Maliye Politikaları”. Yeni Şafak Gazetesi. 22 Nisan 2020. (<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmetulusoy/pandemiyle-mucadelede-maliye-politikalari-2054909>). Erişim tarihi: 28 Eylül 2020.

²⁹ Ayşegül BİLGİÇ ULUN. “Covid-19 Salgınının Küresel Düzeyde İncelenmesi: Ekonomik Etkiler ve Vergisel Önlemler”. Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi. Sayı 2(2). 2020. s. 100. PricewaterhouseCoopers (PwC). “COVID-19 Salgını Kapsamında Dünyada ve Türkiye’de Vergi Önlemleri”. 31 Mart 2020. (<https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/vergi/covid-19-kapsaminda-dunyada-ve-turkiyede-alinan-vergi-onlemleri.pdf>). Erişim tarihi: 28 Eylül 2020.

kafe, kuaför vb. işletmelerin, söz konusu kısıtlamalardan dolayı yaşayacakları gelir kaybının en aza indirilmesi amaçlanmış; buna ek olarak, bu işletmelerin çalışanları için istihdamın teşvikine yönelik istihdamı destekleme politikaları uygulanmıştır.

Aşağıda Tablo 3'te türlerine göre sınıflandırılarak gösterilen ekonomik önlemler ve destek paketleri ile işletmelerin mali yükümlülükleri azaltılmaya ve ertelenmeye çalışılmakta ve özel-

likle düşük gelirli kesimin krize karşı korunması amaçlanmaktadır. Türkiye'de alınan ekonomik önlemler; sektörel düzeyde belirli sektörlerin özellikle korunması, krizin etkilemesi muhtemel işletmelerin ve düşük gelirli kesimin desteklenmesi ve krizin işsizlik oranını artırma ihtimaline karşı istihdam seviyesini koruyucu politikaların uygulanması gibi pek çok amaca hizmet etmektedir.

Tablo 3: Türkiye'de Koronavirüs ile Mücadelede Uygulanan Ekonomi Politikaları

Politikalar	Uygulamalar
Üretimi Destekleme Politikaları	Piyasaya üç aylık dönemde 50 milyar liralık ek likidite sağlanmıştır.
	Kredi Garanti Fonu'nun limiti iki katına çıkarılmıştır.
	İhracattaki geçici yavaşlama sürecinde kapasite kullanım oranlarının korunması amacıyla ihracatçıya stok finansmanı desteği verilmiştir.
	KOBİ'lere yönelik devlet destekli alacak sigortası 25 milyon liradan 125 milyon liraya çıkarılmıştır.
Vatandaşa Destek Politikaları	İşsiz kalanlara ve yardım talebinde bulunan 5,5 milyon aileye 1.000 TL yardım edileceği açıklanmıştır.
	Geliri 5 bin liranın altında olan 6,7 milyon vatandaşımıza 40 milyar lira finansman desteği verilmiştir.
	Mart-Haziran arasında 3 milyondan fazla kişi kısa çalışma ödeneğinden yararlanmıştır. Ücretsiz izne ayrılanlara ise aylık 1.170 lira nakdi destek sağlanmıştır.
	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının belirlediği kriterlere göre ihtiyaç sahibi ailelere yapılacak nakdi yardımlar için ilave 2 milyar liralık bir kaynak ayrılacağı açıklanmıştır.
	Gecikmeye giren kredilerin takip süresi 90 günden 180 güne çıkarılmıştır.
	Kamu bankaları vasıtasıyla 10 bin TL'ye kadar 6 ay geri ödemesiz ve 36 ay vadeli olarak Bireysel Temel İhtiyaç Destek Kredisi sağlanmıştır.
	Kamu bankaları normalleşme sürecine geçiş ve sosyal hayatın canlanması için "konut kredisi", "taahhüt kredisi", "sosyal hayatı destek" ve "tatil destek" olmak üzere dört yeni kredi paketini hayata geçirmiştir. Birinci el/sıfır veya ikinci el konut alımlarında düşük faiz oranı ve 12 aya kadar ödemesiz dönemi olan 15 yıla varan vade ile finansman imkanı sunulmuştur.
	Yaklaşık 450 bin esnafa 8,4 milyar liralık finansman tahsisi yapılmıştır.
120 bin firmaya 108 milyar lira finansman desteği ayrılmıştır.	
Kamu bankaları aylık 5 bin liranın altında geliri olan tüm vatandaşlar için temel ihtiyaç desteği paketini devreye almıştır.	

İstihdamı	İşten çıkarmalar kısıtlanarak istihdam koruma altına alınmıştır.
	20 bin yeni öğretmen ataması yapılmıştır.
Destekleme Politikaları	İstihdamda sürekliliği temin etmek amacıyla iki aylık telafi çalışma süresi dört aya çıkartılmıştır.
	Kısa çalışma ödeneğine ilişkin pek çok ek düzenleme yapılmıştır.
Finansal Yükümlülüklerin Ertelenmesi	Tüm esnafın anapara ve faiz ödemeleri ertelenmiştir.
	Konaklama vergisi 2021 yılına kadar ertelenmiştir.
	Gecikmeye giren kredilerin takip süresi 90 günden 180 güne çıkarılmıştır.
	Nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri üç ay ertelenmiştir.
	Turizm tesislerinin borçları 6 ay süreyle ertelenmiştir.
Sektörel Teşvik Politikaları	Gelir vergisi beyan ve ödemesi, muhtasar ve KDV ödemelerinin ertelenmesi, BA-BS formlarına ilişkin erteleme, SGP prim ödemelerine ilişkin ertelemeler gibi uygulamalara yer verilmiş ve vergisel yükümlülüklerin ertelenmesinde salgının doğrudan etkilediği sektörlerle öncelik verilmiştir.
	Salgından en çok etkilenen perakende, AVM, otomotiv ve lojistik gibi öncelikli sektörler için muhtasar, KDV ve SGK primi ödemeleri altı ay ertelenmiştir.
	197 bin işletmeye 154 milyar TL finansman tahsisi yapılmıştır.
	Halkbank aracılığıyla 1 milyon 300 bin çiftçiye 27 milyar lira destek sağlanmıştır.
	İç hava yolu taşımacılığında üç ay süreyle KDV oranı yüzde 18'den yüzde 1'e düşürülmüştür. Konut sektörüne yönelik kredilendirilme desteği verilmiştir.

Kaynak: Mete YILDIZ ve Mehmet Metin UZUN. *a.g.m. s. 36-37'den yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.*

4- DEVLET ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİMLER ÇERÇEVESİNDE KORONAVİRÜS SALGINI SÜRECİ ULUSAL KAMU POLİTİKALARI

4.1- Koronavirüs Salgını ve Ulus Devletlerin Önemi

Dünya genelinde yaşanan koronavirüs salgını, kamu sağlığı ve güvenliğinin korunması amacıyla ulus devletlerin rollerini ön plana çıkarmıştır. Özellikle 2000'li yıllar boyunca yaşanan küresel gelişmeler nedeniyle devletlerin yerini küresel aktörler, yerel alışkanlıkların yerini de küresel değerler alıyor gibi görünmüş olsa da ulus devletlerin rolü, sanıldığı kadar azalmamış

aksine uluslararası arenada yaşanan bazı olaylar ulus devletlerin önemini artırmıştır³⁰.

2000'li dönem öncesinde, küreselleşmenin önemine yoğunlaşan açıklamalar doğrultusunda liberal demokrasilerden çıkış ve küreselleşmeye yönelimin hedef alınması konuları üzerinde durulmuştur. Fukuyama (1993)³¹ tarafından yapılan "... bireyin özgürlüğü arttıkça devletle bağı kopmakta, devletin sınırlarını aşan (küreselleşen) insana dönüşmektedir. Nitekim din, milliyetçilik, bir ülkenin gelenek ve görenekleri, ahlaki örgüsü ve dolayısıyla kültürü başarılı demokratik kurumların ve serbest piyasa ekonomisinin gelişiminin önündeki engeller olarak görülmektedir. Zira

³⁰ Eren Alper YILMAZ. "Koronavirüs Sonrası Küreselleşme Hareketleri ve Ulus Devletlerin Konumu". Turkish Studies-Social. Sayı 15(4). 2020. s. 2229.

³¹ Francis FUKUYAMA. *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. 2. Basım. Gün Yayıncılık. İstanbul. 1993.

küreselleşme nedeniyle tarihsel kökenlerinden ve kültürel miraslarından bağımsız olarak bütün toplumlarda bir homojenleşme yaşanmakta ve ekonomik modernleşme sürecinden dolayı bütün ülkeler kaçınılmaz olarak birbirlerine benzemektedir. ...” açıklamaları da bu görüşe yöneliktir.

Fukuyama (2005)³² tarafından küreselleşmenin etkilerinin görülmeye başladığı yıllarda yapılan daha sonraki çalışmada ise “... devletin inşası uluslararası toplumun en önemli meselesidir çünkü zayıf devletler, uluslararası düzen için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle günümüz dünyasında ulus devlet egemenliğinin yerini neyin alacağı açıklanmalıdır. Net bir cevap bulunamıyorsa ulus devlet egemenliğine geri dönmekten ve bir kez daha devleti nasıl daha güçlü ve verimli kılabileceğimizi anlamaya çalışmaktan başka seçenek bulunmamaktadır. ...” açıklamaları, küreselleşmenin varlığını ve önemini kabul etmekte; ancak uygulanacak politikalarda devletin varlığı ve ulus devletin esas olduğu vurgusunu yapmaktadır. Nitekim koronavirüs salgınıyla mücadelede her devletin kendi içinde/kendine özgü ekonomik, sosyal, psikolojik mücadele vererek önlemler uygulamaya koymasıda bu görüşü desteklemektedir. Ulus devletle kast edilen kendi ekonomik müdahale araçlarını kullanma esnekliğine sahip bir devlet aygıtı yanında yardımlaşma ve dayanışma duygularının küresel rekabet kültürüne yenik düşmediği toplumsal yapıyı da içermektedir.

Ulus devletlerin uygulayacakları politikalar salgınla mücadelede temel öneme sahip olmakla birlikte, gelinen noktada, krizin tüm dünyayı etkilemesi ve mevcut ekonomik ve siyasi yapıların krize karşı mücadelede yetersiz kaldığı da

yaşanan bir gerçekliktir. Gelişmiş ekonomilerde bile devlet müdahalesinde geç kalındığı ve kamu kontrolündeki kurumsal yapıların yetersizliği gibi nedenler, devletin rolü ve etkinliği hakkında yeni tartışmaları gündeme getirmiştir³³. Koronavirüs salgınıyla mücadelede devlet aygıtının hızlı ve etkin müdahalesinin gerekliliği doğrultusunda kamu politikaları uygulamaya konulmuş ve salgının ortaya çıkardığı krizden çıkışta başarının, ulusal kamu politikalarına bağlı olduğu görülmüştür.

4.2- Krizden Çıkışta Devlet Müdahalesinin Önemi ve Politika Önerileri

Koronavirüs krizi, daha önce küresel ekonomide veya yerel ekonomilerde yaşanmış olan krizlerden farklı temellere dayanmaktadır. Yakın geçmişte yaşanan hemen tüm krizlerin çıkış noktası genel olarak tek bir ana kaynaktan tetiklenmiş (bankacılık kesiminde eksik regülasyon, finansal sistemde varlık fiyatlarında çöküntü; kamu maliyesinde sürdürülemez bozulma vb.) olmasına karşın, mevcut krizin çıkış noktası; kısıtlama önlemleri sonucunda belirli sektörlerde faaliyetin durması, gelir kaybına dayalı talep daralması, meta-zincirlerinde ve tedarik sisteminde yaşanan tahribatın ve istihdam kayıplarının yarattığı arz şoku ve küresel ve yerel finans piyasalarında varlık değerlerinin ve emtia fiyatlarındaki çöküşün yol açtığı finansal sermaye değerlerinin buharlaşması biçiminde eşanlı olarak yaşanmaktadır³⁴.

1870 yılından günümüze kadar yaşanan ve özellikle 2000’li yıllarda küresel krizin daha da güçlendirdiği küresel durgunluk, Asya krizinden sonra yaşanan ekonomik durgunluğun getirdiği sorunlar, küreselleşme nedeniyle ortaya çıkan fi-

³² Francis FUKUYAMA. *Devletin İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. 2. Basım. Remzi Kitabevi, İstanbul. 2005.

³³ TÜRMOB. *a.g.m.* s. 8.

³⁴ Ebru VOYVODA ve Erinç YELDAN. “COVID-19 Salgının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi”. Mayıs 2020. s. 4. (https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf). Erişim tarihi: 1 Ekim 2020.

nansal ve küresel entegrasyonun ortaya çıkardığı belirsizliklere, 2020 yılında yaşanan koronavirüs salgınına karşı alınan önlemlerin kapsamı ve süresinin dinamiklerindeki belirsizlik de eklendiğinde, küresel olarak daha da ağırlaşmış bir belirsizlik ortamı olduğu görülmektedir³⁵. Ülkelerin ekonomi yönetimlerinin; bu derinleşen “Belirsizlik Çağı”nı ortodoks diğer bir ifadeyle klasik ve bilinen ekonomik yaklaşımlarla atlatamayacaklarının, çözüm üretemeyeceklerinin ve bu dönemin heterodoks başka bir ifadeyle alışılmışın ötesine geçecek önlemler, politika araçları ve stratejilerin uygulanması gereken bir dönem olduğunun farkında oldukları ifade edilebilir³⁶. Öyle ki yaşlı nüfusun sokağa çıkmalarının kısıtlanması, bazı işyerlerinin kapatılması, seyahat yasağı ve bir yerleşim yerinin tamamını kapsayan karantina uygulamaları, uçuş yasakları, en özgürlükçü demokrasilerde dahi sıradan uygulamalar olarak karşımıza çıkmakta, yer yer toplumsal tepkilere neden olmaktadır. Kapalı ekonomi dönemlerinde kaldığı düşünülen miktar ve fiyat kontrolleri, tayinleme uygulamaları, pandemi sürecinde yeniden kullanılmaya başlanan mali enstrümanlar olmuştur. Uzun bir neo liberal politika döneminden sonra kriz dönemlerinin panzehri olan Keynesyen politika türevleri, hemen her ülkede yeniden keşfedilmeye başlanmıştır.

2008 dünya finansal krizinin ardından da tecrübe edildiği üzere, devletin iyice küçüldüğü ve ekonomiye müdahalesinin neredeyse tamamen ortadan kalktığı küresel finansal kapitalizmin ortaya çıkardığı sosyal maliyetler ve önlenemez ekonomik krizler nedeniyle bireyler artık eko-

nominin işleyişinde devletin düzenleyici rolünü görmek istemekte; dolayısıyla “düzenleyici devlet” anlayışı genel kabul görmektedir³⁷. Gelecek dönemler için IMF ve Dünya Bankası tarafından yapılan tahminlere göre, koronavirüs krizinden en çok etkilenen ülke ekonomilerinde bile büyüme kaydedileceği belirtilmektedir. Ancak, salgının başladığı ilk aylardan itibaren, durgunluk uzayıp işsizlik arttıkça geniş ölçekli kamu harcamaları, merkez bankası müdahaleleri ve kredilerin kolaylaştırılması gibi müdahaleci önlemlerle ekonomiyi yönlendirme çabaları da dünya genelinde artış göstermiştir; dolayısıyla tüm bunların sonucunda kökten sistem değiştirici bir değişiklik gelmese de mevcut ekonomik sistemde de devleti daha öne çıkaracak düzenlemeler olması beklenmektedir³⁸.

Ülkemizde uygulanan ekonomik önlemlerin hanehalkı, reel sektör ve finansal kesim olmak üzere üç kesime yönelik olduğu görülmektedir. Tüketimi doğrudan etkileyen ve salgının ekonomik etkilerine doğrudan maruz kalan hanehalkının desteklenmesi amacıyla doğrudan gelir destekleri, işsizlik ödeneği, borçların ertelenmesi vb. pek çok önlem alınmış olmakla birlikte; bu önlemlerin ve ekonomik destek paketlerinin boyut ve kapsam açısından yeterliliği halen tartışma konusudur.

Vergi gelirlerinin milli gelirin bir fonksiyonu olduğu varsayıldığında, milli gelirdeki küçülmenin ister istemez vergi gelirlerini de azaltacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu azalışa, ilave olarak ekonomiyi canlandırmak için ertelenen veya oranı düşürülerek vazgeçilen vergi gelirleri de eklen-

³⁵ Kerem ALKİN. “Belirsizlik Çağında Ekonomi Yönetimi”. Sabah Gazetesi. 16 Eylül 2020. (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kerem-alkin/2020/09/16/belirsizlik-caginda-ekonomi-yonetimi>). Erişim tarihi: 17 Eylül 2020. Ebru VOYVODA ve Erinç YELDAN. *a.g.m.* s. 4.

³⁶ Kerem ALKİN. *a.g.m.*

³⁷ Mustafa AYDIN. “Koronavirüs Sonrası Dünya”. Panorama. 28 Nisan 2020. (<https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/28/koronavirus-sonrasi-dunya/>). Erişim Tarihi: 30 Eylül 2020.

³⁸ Mustafa AYDIN. *a.g.m.*

diğinde krizle mücadele için gerekli kaynakların emisyonu dayalı finansman yoluyla sağlanmak zorunda kalınacağı açıktır. Vergi gelirlerindeki azalış, emisyon ve borçlanma ile telafi edilse dahi artan kamu harcamaları ve kamu hizmetlerine artan talebin karşılanması için gerekli alternatif finansman seçenekleri de bu dönemde kısıtlı ve sürdürülebilirliği tartışmalıdır.

Olağan zamanlarda tercih edilmeyen finansman yöntemlerinin ortaya çıkardığı yüksek enflasyon, bu tedbirler alınmadığında karşılaşılabilecek sosyal maliyetler hesaba katılarak değerlendirilmelidir. Her krizin yeni bir canlanmanın tohumlarını bünyesinde barındırdığı bilinen bir gerçektir. Yaşanan krizden tamamen devlet müdahaleleriyle kurtulmayı beklemek yerine serbest piyasa saiklerinin de belirli bir zaman dilimi sonunda canlanmayı kendiliğinden sağlayacağı beklentisini beslemek de yerinde bir politikadır. Durgunluk zamanlarında üretim bantlarının yenilenmesi, emek verimliliğini artırıcı eğitimler, tam kapasite dönemlerinde yapılamayan altyapı revizyon ve kapasite artırımı harcamaları durgunluk dönemlerinde, sair zamanlarda ertelenmiş harcamalar olarak karşımıza çıkmakta ve canlanmayı başlatacak harcamalar olmaktadır. Belki de devlet müdahalelerine konu olacak teşvikler, ileride üretim kapasitesini ve verimliliği artırıcı yatırım harcamalarının desteklenmesi şeklinde olabilir.

Bayar ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada³⁹, salgının ortaya çıkarması muhtemel istihdam ve gelir kaybı tahminleri yapılmıştır. Elden edilen bulgulara göre krizden istihdam ve gelir kaybı bakımından ücretli ve yevmiyelilerin en yüksek düzeyde etkileneceği, 2020 Haziran ayında %13,4 olarak gerçekleşen işsizlik oranının

%20'nin üzerine çıkacağı ve gelir dilimlerine göre bakıldığında krizden en yüksek düzeyde olumsuz etkilenen kesimin en yoksul %20'lik dilim olduğu belirtilmiştir⁴⁰. Bu nedenle Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri gereği koronavirüs krizinden en çok etkilenen kesimin düşük gelirli kesim olacağı ve kısıtlanan sektörlerde çalışanların gelirindeki azalmanın, diğer sektörlerin ürünlerine olan talebi de düşüreceği düşüncesinden hareketle alternatif politika önerisi olarak kamu kesiminden hanehalkları emek gelirlerinin desteklenmesi için doğrudan gelir desteği önerisinin özellikle üzerinde durulmuştur⁴¹. Nitekim uygulanan para ve maliye politikalarının etki ve sonuçlarının görece daha uzun vadede görülebileceği hususu da doğrudan etki gösterecek olan gelir desteklerinin ağırlıklı olarak uygulanması önerisini desteklemektedir.

Koronavirüsle mücadele kapsamında alınan önlemlerden biri de İtalya ve İspanya gibi salgının en yoğun olarak yaşandığı Avrupa ülkelerindeki benzer biçimde yardım kampanyalarının başlatılmış olmasıdır. Bu durum, devletin önlemlerin maliyetini finanse etmede kaynak sıkıntısı yaşadığını göstermekte olup mevcut bütçenin tekrar gözden geçirilerek aciliyet teşkil etmeyen harcamaların ertelenmesi ve harcamalarda tasarruf yapmanın yollarının araştırılması gerektiğini işaret etmektedir⁴². Yardım kampanyaları sadece bütçe gelirlerini desteklemeye yönelik olmayıp daha kötü durumdaki ülkelere gıda ve tıbbi yardım şeklinde ortaya çıkmakta ve ülkeler arası dayanışma gereği, harcamalara yansımaktadır.

Salgının boyutları ve uzun dönemli ekonomik etkileri dikkate alındığında, uygulamaya konan gelir transferleri, borç ertelemeleri, vergi/kredi

³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Aylin BAYAR ve diğerleri. *a.g.m.*

⁴⁰ Ayşe Aylin BAYAR ve diğerleri. *a.g.m.* s. 10-13.

⁴¹ Erol TAYMAZ. "Covid-19 Tedbirlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi ve Çözüm Önerileri". 19 Nisan 2020. (<https://sarkac.org/2020/04/covid-19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-ve-cozum-onerileri-erol-taymaz/>). Erişim tarihi: 25 Ekim 2020. Ebru VOYVODA ve Eriñç YELDAN. *a.g.m.*

⁴² Ayşe Aylin BAYAR ve diğerleri. *a.g.m.* s. 19-20.

kolaylıkları, doğrudan fonlama, garantili borçlar gibi tedbirlerin daha da artırılması ve devlet müdahalesini gerektiren uygulamalara bir süre daha devam edilmesi gerektiği görülmektedir⁴³. Özellikle Türkiye ekonomisinde 2000'li dönemde ağırlıklı olarak görülen slumpflasyonun devamının engellenmesi için bu noktada uygulanacak kamu politikaları önem taşımaktadır. Bu bağlamda kamunun vereceği destekler önemli rol oynamakta olup yukarıda belirtilenlere ek olarak uygulanabilecek politikalardan bazıları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Sektörel bazda bakıldığında, turizm sektörü ile birlikte tarım sektörü krizden en çok etkilenen sektörler arasındadır. Bu nedenle tarıma yönelik olarak, Türkiye'de tarımda kendi kendine yeterliliği koruyucu ve artırıcı önlemlerin alınması doğrultusunda -petrol fiyatlarının düşüşünden de yararlanılarak- gerekli yakıt stokları oluşturulmalı, çiftçilere ucuz yakıt ve yerli organik tohum dağıtma çalışmaları hızlandırılmalı, salgın döneminde kalıcı ve geçici tarım işçilerinin yaşadıkları lojistik sorunlar çözümlenmelidir⁴⁴.
- İstihdama yönelik olarak uygulanan politikalardan biri kısa çalışma ödeneği olup bu uygulamanın devlet bütçesi üzerindeki maliyeti yüksek olduğundan, kısa çalışma ödeneğinin yanı sıra, üretim düzeylerinde azalma olan işletmelerin, çalışanların bir kısmını işten çıkarmaktansa bütün çalışanların hem çalışma sürelerini hem de ücretlerini belirli oranda düşürmesini ifade eden istihdamı paylaşma politikası uygulanabilir⁴⁵. Ayrıca genç nüfustaki işsizlik oranı yaklaşık %25 düzeyi ile 2018 yılından beri en yüksek seviyeye ulaştığından, genç ve

özellikle yeni mezun nüfusun istihdam olanaklarına ilişkin yeni düzenlemeler yapılabilir veya İŞKUR aracılığıyla bu kesimin iş bulmasına yönelik kolaylıklar sağlanabilir.

- Bunlara ek olarak, devlet, belli sektörlerde daralan talebi karşılamak adına mal ve hizmet satın alımları gerçekleştirebilir; kamu alımları özellikle turizm, otomotiv ve tekstil gibi krizden en çok etkilenen birçok farklı alt sektördeki şirketleri etkileyen ana sektörler için bu sektörlerden devletin mal ve hizmet alımı yapması veya planladığı alımları öne çekmesi gibi önlemler olarak düşünülebilir⁴⁶. Bu gibi yöntemlerle devletin sektörleri daha geniş oranda desteklenmesi, kamu bütçesinin yeniden gözden geçirilerek planlanması yoluyla sağlanabilir.

SONUÇ

Küresel kamusal mal/zarar olan koronavirüs salgını, insan sağlığını tehdit etmenin de ötesinde, dünyada sosyal, psikolojik ve ekonomik pek çok etki bırakmış olup etkileri halen devam etmektedir. Ülkeler, krizin etkilerini öngörmeye çalışarak salgının başladığı andan itibaren birçok önlem almıştır. Bu önlemlerden en önemlileri arasında ekonomik önlemler yer almakta olup alınan bu önlemler ile daha önceki krizlerden farklı olarak, üretim-tüketim dengesini bozarak ekonomiyi ve ticari faaliyetleri durma noktasına getiren krizin etkilerinin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır.

Salgının başladığı ilk andan itibaren alınan tüm önlemler -neredeyse tüm ülkelerde uygulanan mağaza, restoran, kafe vb. hizmet sektörüne yönelik işyerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasağı, eğitime ara verilerek uzaktan eğitim şek-

⁴³ ULİSA. *a.g.m.* s. 4.

⁴⁴ Mete YILDIZ ve Mehmet Metin UZUN. *a.g.m.* s. 65.

⁴⁵ Nurullah GÜR ve diğerleri. *a.g.m.* s. 139.

⁴⁶ Nurullah GÜR ve diğerleri. *a.g.m.* s. 137.

linde devam edilmesi gibi otoriter uygulamalar da dahil- krizlere devlet müdahalesinin önemini ve krizden çıkışta alınacak olan önlemlerin maliyetleri ve bu maliyetlerin finansmanında devletin ağırlığının ve müdahalelerinin gerekliliğini göstermiştir.

Ekonomik önlemler kapsamında vergi borçlarının ertelenmesi, vergi oranlarında indirim, firmaların borçlarının ertelenmesi, düşük gelirli kesime yönelik doğrudan yardımlar ve çalışan kesime yönelik istihdam önlemleri gibi düzenlemeler üzerine yoğunlaşmış; birçok ülkede, krizin başladığı andan itibaren mali destek paketleri açıklanmıştır. Türkiye’de de ekonomik önlemler kapsamında bu düzenlemelere yer verilmiş olup uygulanan bu önlemler, genel itibarıyla diğer ülkelerde uygulananlar ile benzerlik göstermektedir. Küresel kamusal zarar olarak nitelendirilen salgından çıkışta uygulanan mali ve ekonomik politikalar, krizle mücadelede ve krizden çıkışta başarının, her ülkenin uyguladığı ulusal politikalara bağlı olduğunu göstermiş ve ulus devletlerin önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Türkiye ekonomisinde 2000’li dönemde ağır basan yüksek enflasyonlu büyüme ve ardından yüksek enflasyonlu küçülmenin (slumpflasyonun) devamının -özellikle salgına karşı alınan önlemler doğrultusunda yüksek düzeyde artan para arzı ile artışı muhtemel olan enflasyon da hesaba katıldığında- engellenmesi bakımından da uygulanacak kamu politikaları büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan tarıma yönelik önlemlerin genişletilmesi, istihdama yönelik uygulanan kısa çalışma ödeneği düzenlemesine ek olarak istihdamı paylaşma politikasının uygulanabileceği ve krizden en çok etkilenen sektörlerde devletin mal ve hizmet alımı yapabileceği gibi devlet müdahalelerinin artırılabilmesi alanlara yönelik birtakım öneriler getirilmiştir. Böylelikle koronavirüs krizinden çıkışa ve 2021 yılı için öngörülen büyüme tahminlerine yakınlaşılabileceği belirtilebilir.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN GEDİK, M. (2020). “Küresel Kamusal Mallar: Sağlık ve Salgın Hastalıklar Örneği”. *Selçuk 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* (Ed. Gürçay, G. ve Manafidizaji, K. Konya. 7 Haziran 2020. s. 146-157.
- ALKİN, K. (2020). “Belirsizlik Çağında Ekonomi Yönetimi”. *Sabah Gazetesi*. 16 Eylül 2020. (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kerem-alkin/2020/09/16/belirsizlik-caginda-ekonomi-yonetimi>). Erişim tarihi: 17 Eylül 2020.
- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULISA) (2020). “Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri”. *ULISA 12. Sayı 1*. 13 Nisan 2020.
- ARSAN, H. Ü. (1992). “Kamu Maliyesi Alanında Yeni Bir İnceleme Konusu: Uluslararası Kamusal Mallar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. Sayı 47(1). s. 403-426.
- AYDIN, M. (2020). “Koronavirüs Sonrası Dünya”. *Panorama*. 28 Nisan 2020. (<https://www.uikpanorama.com/blog/2020/04/28/koronavirus-sonrasi-dunya/>). Erişim tarihi: 30 Eylül 2020.
- BALDWIN, R. (2020). “The Supply Side Matters: Guns Versus Butter, COVID-style”. (https://voxeu.org/article/supply-side-matters-guns-versus-butter-covid-style?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter). Erişim tarihi: 1 Ekim 2020.
- BAYAR, A. A., GÜNÇAVDI ve Ö., LEVENT, H. (2020). “Covid-19 Salgınının Türkiye’de Gelir Dağılımına Etkisi ve Mevcut Politika Seçenekleri”. *İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü Politika Raporu*, Nisan 2020-007. (https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/04/c80586_60d5c23e00664d9dbb95b3c43f2a52d7.pdf). Erişim tarihi: 25 Eylül 2020.

- BİLGİÇ ULUN, A. (2020). "Covid-19 Salgınının Küresel Düzeyde İncelenmesi: Ekonomik Etkiler ve Vergisel Önlemler". Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi. Sayı 2(2). s. 89-102.
- BOLT, J., R. INKLAAR, H. DE JONG, J. L. VAN ZANDEN (2018). "Rebasing 'Maddison': New Income Comparisons and the Shape of Long-Run Economic Development". GGDC Research Memorandum 174. University of Groningen. Groningen.
- CARBONE, M. (2007). "Supporting or Resisting Global Public Goods? The Policy Dimension of a Contested Concept". Global Governance. Sayı 13. s. 179-198.
- DURMUŞ, M. (2008). *Kamu Ekonomisi*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- EĞİLMEZ, M. (2020). "Enflasyonla Büyüme ve Küçülme: Türkiye Ekonomisinin Son 17 Yıllık Deneyimi". 6 Eylül 2020. (<http://www.mahfiiegilmez.com/2020/09/enflasyonla-buyume-ve-kuculme-turkiye.html>). Erişim tarihi: 20 Eylül 2020.
- FUKUYAMA, F. (1993). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. 2. Basım. Gün Yayıncılık. İstanbul.
- FUKUYAMA, F. (2005). *Devletin İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. 2. Basım. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- GÜR, N., TATLIYER ve M., DİLEK, Ş. (2020). "Ekonominin Koronavirüsle Mücadelesi". Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). (<https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R163.pdf>). Erişim tarihi: 10 Eylül 2020.
- International Monetary Fund (IMF) (2020a). "World Economic Outlook: The Great Lockdown". Nisan 2020, Washington.
- International Monetary Fund (IMF) (2020b). "World Economic Outlook Update: A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery". Haziran 2020.
- KANBUR, R., SANDLER, T. ve MORRISON, K. (1999). "The Future of Development Assistance: Common Pools and International Goods". ODC Policy Essay No. 25. Washington D.C. Overseas Development Council.
- KAUL, I. (2013). "Global Public Goods: A Concept for Framing the Post-2015 Agenda?". German Development Institute, Discussion Paper 2/2013. (https://www.ingekaul.net/wp-content/uploads/2014/01/Internetfassung_DiscPaper_2_2013_Kaul1.pdf). Erişim tarihi: 12 Eylül 2020.
- KAUL, I. ve FAUST, M. (2001). "Global Public Goods and Health: Taking the Agenda Forward". Bulletin of the World Health Organization, 79(9), 869-874.
- KINDLEBERGER, C. P. (1986). "International Public Goods without International Government". American Economic Review. Sayı 76(1). s. 1-13.
- KOSE, M. A., N. SUGAWARA ve M. E. TERRONES (2019). "What Happens During Global Recessions?". *A Decade after the Global Recession: Lessons and Challenges for Emerging and Developing Economies* (Ed. M. A. Kose, F. Ohnsorge). Washington DC: World Bank. s. 55-114.
- KOSE, M. A., N. SUGAWARA ve M. E. TERRONES (2020). "Global Recessions". CEPR Discussion Paper 14397. Center for Economic Policy Research. London. U.K.
- MORRISSEY, O., VELDE, D. W. Ve HEWITT, A. (2002). "Defining International Public Goods: Conceptual Issues". *International Public Goods: Incentives, Measurement and Financing* (Ed. Ferroni, M. ve Mody, A.). Kluwer Academic Publishers-The World Bank. s. 31-46.
- PricewaterhouseCoopers (PwC). "CO-VID-19 Salgını Kapsamında Dünyada ve Türkiye'de Vergi Önlemleri". 31 Mart 2020. (<https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/vergi/covid-19-kapsaminda-dunya>

- da-ve-turkiyede-alinan-vergi-onlemleri.pdf). Erişim tarihi: 28 Eylül 2020.
- Sakarya Üniversitesi Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM). "Türkiye'de COVID-19'la Mücadelede Alınan Kamu Maliyesi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi". (<http://sesam.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/91540/turkiye-de-covid-19-la-mucadelede-alinan-kamu-maliyesi-tedbirlerinin-degerlendirilmesi>). Erişim tarihi: 24 Eylül 2020.
  - SAVAŞAN, F. (2013). *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı. Kitap Matbaacılık. İstanbul.
  - TAYMAZ, E. "Covid-19 Tedbirlerinin Türkiye Ekonomisine Etkisi ve Çözüm Önerileri". 19 Nisan 2020. (<https://sarkac.org/2020/04/covid-19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-ve-cozum-onerileri-erol-taymaz/>). Erişim tarihi: 25 Ekim 2020.
  - Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). Parasal ve Finansal İstatistikler. (<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/parasal+ve+finansal+istatistikler/haftalik+para+ve+banka+istatistikleri>). Erişim tarihi: 19 Ekim 2020.
  - Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. Yurtdışı Teşkilatı. (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati>). Erişim tarihi: 20 Ekim 2020.
  - Türkiye Serbest Muhasebesi Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) (2020). "Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi: Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu". Nisan 2020, TÜRMOB Yayınları-503.
  - ULUSOY, A. (2020). "Pandemiyle Mücadelede Maliye Politikaları". Yeni Şafak Gazetesi. 22 Nisan 2020. (<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmetulusoy/pan-demiyile-mucadelede-maliye-politikalari-2054909>). Erişim tarihi: 28 Eylül 2020.
  - VOYVODA, E. ve YELDAN, A. E. (2020). "COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi". Mayıs 2020. (https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf). Erişim tarihi: 1 Ekim 2020.
  - YELDAN, E. (2018). "Sürekli Durgunluk". Cumhuriyet Gazetesi. 31 Ekim 2018. (<https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/erinc-yeldan/surekli-durgunluk-1126765>). Erişim tarihi: 21 Eylül 2020.
  - YILDIZ, M. ve UZUN, M. M. (2020). "Koronavirüsle Mücadelede Kriz Yönetimi ve Kamu Politikası Yapımı". Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA). (<https://setav.org/assets/uploads/2020/06/R165.pdf>). Erişim tarihi: 10 Eylül 2020.
  - YILMAZ, B. E. ve YARAŞIR, S. (2011). "Bir Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık ve Finansmanında Resmi Kalkınma Yardımlarının Rolü". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 55. Seri/2011-[1], s. 1-33. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/7891>). Erişim tarihi: 15 Eylül 2020.
  - YILMAZ, E. A. (2020). "Koronavirüs Sonrası Küreselleşme Hareketleri ve Ulus Devletlerin Konumu". Turkish Studies-Social. Sayı 15(4). s. 2219-2232.
  - World Bank Group (2020a). "Global Economic Prospects". Haziran 2020, A World Bank Group Flagship Report. Washington.
  - World Bank (2020b). "Workbook: SME-COVID19". (https://dataviz.worldbank.org/views/SMECOVID19/Overview?:embed=y&:isGuestRedirectVizportal=y&:-display_count=n&:show_AppBanner=false&:origin=viz_share_link&:showVizHome=n). Erişim tarihi: 20 Ekim 2020.

Ek. Seçilmiş Ülkelerde Koronavirüsle Mücadelede Uygulanan Ekonomik Önlemler

Ülke / Açıklama	İstihdam	Mali Paketler, Teşvikler, Destekler	Ekonomiye İlişkin Tahminler
Almanya	2020 yılının Nisan ayında toplam 5,9 milyon kişi kısa çalışma imkanından faydalanmıştır. Bu çerçevede, Hükümet çalışanların işlerini kaybetmelerinin önüne geçmek için 10 milyar avro devlet yardımı ayırmıştır.	2021 yılı Federal Bütçesi ile Konjonktür ve Gelecek Paketinde yer alan tedbirlerin ek olarak 34 milyar avro ile desteklenmesi öngörülmüştür. Sadece 2021 yılında yatırımlara yönelik harcama toplam 55 milyar avro olacaktır. 2022-2024 yılları arasında ise yatırım için yılda 48 milyar avro tahsis edilmesi planlanmaktadır. Açıklanan paket çerçevesinde, şirketlerin destekleneceği ve zor durumda bulunan şirketlere Ulusal Kalkınma Bankası tarafından sınırsız kredi sağlanacağı açıklanmıştır.	2020 yılında gayri safi yurt içi hasılanın %5,8 oranında düşeceği tahmin edilmektedir. İhracatın 2020 yılında %12,1; ithalatın ise %8,1 oranında düşmesi; 2021 yılında ise ihracatın %8,8 ve ithalatın da %7,5 oranında artacağı tahmin edilmektedir. 2020 yılında çalışan sayısının 380.000 kişi azalacağı ve işsizlik oranının %5,9 düzeyinde gerçekleşeceği beklenmektedir.
İngiltere	Virüs salgını nedeniyle çalışmayanlara yönelik ücretli izin verilmiştir. Bunun ardından işletmelere her çalışan için 3 ay boyunca 1.000'er £ ek destek verilmiştir. İstihdam Koruma Bonusu adlı bu programın toplam maliyeti yaklaşık 9,4 milyar £'dir. Ayrıca gençlere istihdam sağlanması amacıyla yaklaşık 2 milyar £ kaynak ayrılmıştır.	Hükümet, küçük işletmelere finansal destek, vergi indirim ve krediler yoluyla yardım etmek amacıyla açıklanan pakette; Ulusal Sağlık Servisi (NHS) için 5 milyar dolar ayrılması, insanlara bireysel nakit desteği verilmesi ve vergi indirimlerinin getirilmesi yer almıştır. Girişim sermayesi destekli işletmeler için 1,25 milyar £ değerinde kurtarma planı uygulanmıştır. Ayrıca, krizden zarar gören, yüksek büyüme gösteren şirketler için 500 milyon £ ortak yatırım fonu başlatılmıştır. Araştırma ve geliştirmeye odaklanan daha küçük işletmeler de 750 milyon £ tutarında yeni bir hibeye ve krediye başvurabilmektedir. Temmuz ayında ise ekonomiyi yeniden canlandırmak için 30 milyar sterlin tutarında yeni yatırım planı açıklanmıştır.	Birleşik Krallık Bütçe Sorumluluk Ofisi (The Office for Budget Responsibility)'nin açıklamasına göre, üç ay boyunca salgın ile mücadele tedbirlerinin devam etmesi halinde 2020 yılının ikinci çeyreğinde ülke ekonomisinin %35'lik bir düşüşle karşı karşıya kalacağı öngörülmektedir. Bu öngörüye göre, 2020-21 dönemi için devlet borçlanmasının 218 milyar £'den 273 milyar £'e yükseleceği ve bütçe açığının %14 artarak İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyesine ulaşacağı belirtilmektedir.
İtalya	Serbest çalışanlara yönelik yardımlar artırılmış, 10'dan az çalışanı bulunan şirketlere kira ve faturaların ödenmesinde yapılacak katkılara ilaveten geri ödemesiz bir destek sağlamak için çalışılmıştır. Bebek bakıcıları ve bakıcılar için ikramiye uygulamasına gidilmiştir.	25 milyar avroluk kamu harcama paketi onaylanmıştır. Firmalara yönelik öngörülen destekler aşağıdaki gibidir: -Sosyal güvenlik ile ilgili olarak yapılacak destekler için yaklaşık 5 milyar avro tahsis edilmiştir. -KOBİ'ler için 1 milyar ilave fon sağlanmıştır. -Hükümet bankaların işletmelere moratoryumunu 1,73 milyar avro destekleyeceğini garanti etmiş ve değer kaybına uğramış krediler (alacaklar) için şirketlere vergi desteği sağlanmıştır. -Tüm vergi mükelleflerinin ödemeleri belirli süre için askıya alınmıştır. -Krizden en çok etkilenen turizm, spor, kültür ve ulaşım sektörleri için stopaj vergileri, sigorta katkı ve sigorta primleri için yardımlar yapılmıştır. -KDV belirli bir süre için kadar askıya alınmıştır.	2019 yılının Aralık ayında, İtalya'nın Dünya'ya toplam ihracatı bir önceki aya göre %-7 oranında azalırken, Dünya'dan ithalatı %-8 oranında azalmıştır. İtalyan şirketlerinin önümüzdeki iki yıllık dönemde 500-700 milyar avro arasında bir ciro kaybı ile karşı karşıya olduklarını açıklamıştır.

İspanya	Geçici Toplu İşten Çıkarma tercih eden şirketlerdeki çalışanların işten çıkarılmalarının önüne geçmek için bahse konu şirketlerin çalışanlarının sosyal güvenlik primlerini ödemekten muaf tutulacağı açıklanmıştır.	Toplam 200 milyar avroluk paket açıklanmıştır. Bu miktarın, 100 milyar avrosu bankaların kullandıracağı devlet garantili kredilerden, 17 milyar avrosu devlet bütçesinden ve kalan 83 milyar avro ise özel şirketlerden temin edilecektir. Söz konusu tutar, İspanya tarihindeki en büyük kaynak seferberliği olacaktır (GSYH'nin %17-20'sine denk gelmektedir). Bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından sağlanacak devlet garantili 100 milyar avro tutarındaki kredinin; özellikle şirketlerin işçilere, tedarikçilere, vergilere vb. ödeme yapmaya devam etmesi hedeflenmektedir.	Tekstil sektörünün bu yıl İspanya'daki satışları %40 (7 milyar dolara kadar) düşecektir. OHAL başladığından itibaren ilk iki haftada inşaat sektöründeki faaliyetlerin önceki seviyelerine nazaran %80 oranında düştüğü tahmin edilmektedir. Turizm sektörünün 40 milyar avro zarar edeceği tahmin edilmektedir.
İsveç*	Kısa dönem çalışma ödeneği mekanizmasını devreye almıştır. İşsizliğin artmasını önlemek ve firmaların işe geri çağırma esnasında yaşayacakları zorlukları en aza indirmek için çalışanların daha az günlük çalışma süresi ile aylığının %90'ına kadar olan tutarını alabilmesi sağlanmıştır. Ayrıca, 1 Mart-30 Haziran tarihleri arasında işverenlerin sosyal güvenlik prim ödemeleri azaltılarak firma başına maksimum 30 çalışanın yalnızca yaşlılık sigortası katkısının ödenmesine karar verilmiştir.	İsveç Merkez Bankası, Mart ayı ortasında salgından zarar gören işletmelerin zararlarının tazmini için 500 milyar SEK'lik bir kredi paketi öne sürmüştür. Ayrıca 300 milyar SEK ek bütçe tahsis edilmiştir. Firmaların net kira ödemelerinde Nisan-Haziran aylarında işletmelerin kiranın %50'sine varan oranlarda hükümet tarafından finanse edilmesi sağlanacak. Nisan ayında salgından zarar gören işletmelere yönelik ek bütçe tahsis edileceğini ilan eden İsveç Hükümeti 39 milyar SEK'lik ek bütçeyi açıklamıştır. Bu kapsamda firma başına verilecek destek tutarının 150 milyon SEK'e ulaşması ve toplamda 200 bin firmanın destekten faydandırılması beklenmektedir.	Tüketimde yaşanan azalma çok hızlı olarak nitelendirilirken, en büyük düşüş %95 oranında havayolu ve yolculukla ilgili tüketimlerde görülmektedir. İsveç'in GDP'si 2020 yılında %6 oranında azalırken, işsizliğin %10 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. İsveç hazır giyim devi H&M'in satışları, salgının başlangıcından bu yana %57 oranında azalmış ve firmanın fiziksel birçok mağazası kapanma noktasına gelmiştir. Otomobil satışları ise Nisan ayında %37,5 oranında azalmıştır.
Rusya	1 Haziran'da yapılan düzenleme ile kendi içinde çalışanlar için vergi sermayesi uygulaması hayata geçirilmiştir. 2020 yılı sonuna kadar kayda girecek girişimciler için 1 asgari ücret tutarında vergi istisnası getirilecektir. Bu kapsamda halihazırda 760 bin vergi yükümlüsü için 9,2 milyar rublelik (130 milyon dolar) kaynak ayrılmıştır. Sağlık sektöründe çalışanlara yönelik ek sosyal yardım sağlanmıştır.	Hükümet 20 Mart'ta salgın ile mücadele kapsamında 4 milyar dolarlık bir fon oluşturmuştur. İşletmelere kredi desteği, turizm ve hava yolu şirketlerine vergi indirimleri sağlanmıştır. Ek paketlerle toplam destek tutarı 3,1 trilyon rubleye (42,1 milyar dolar) ulaşmıştır. Bu tutar GSYH'nin %2,8'ine denk gelmektedir. İşsizliğin yoğun olduğu bölgelere 2020 yılı içerisinde 130 milyar ruble kaynak aktarılmış daha sonra ise 35 milyar rublelik ilave bir kaynak aktarımı da planlanmıştır. Sigara, tütün ürünleri ve elektronik sigaralarda uygulanan özel tüketim vergilerinin 2021 yılı için %20 artırılması planlanmaktadır. Moskova ve St. Petersburg şehirleri ile Moskova ve Leningrad Bölgelerinde belirli bir düzeye kadarki konut alımlarında kullanılacak ipotek kredilerindeki üst limitler yükseltilerek yaklaşık 740 milyar rublelik kredi kullanılması hedeflenmiştir. 3-16 yaşlarındaki her bir çocuk için bir defaya mahsus olmak üzere Haziran ayında yapılan 10 bin rublelik yardım birkaç ay boyunca yapılmıştır.	IMF tahminlerine göre ekonominin 2020 yılında %5,5 küçüleceği; 2021 yılında ise %3,5 düzeyinde büyüme göstereceği belirtilmektedir. 2019 yılında kamu borcunun milli gelire oranı %12,3 olan ülkede, 2020 yılında anılan oranın %19'a yükselmesi öngörülmektedir.

Japonya	Okulların kapanması nedeniyle çalışan ebeveynleri desteklemek üzere, okul sonrası çocuk bakım merkezlerinden yararlanma kolaylaştırılmış; çocuk bakıcısı tutmak isteyen çalışanlara sahip işletmeler için destek verileceğini duyurulmuştur. Kayıt dışı veya kendi hesabına çalışanlar için destek, ücret sübvansiyonları ve hastalık izni için sübvansiyonlar uygulanmıştır. Bir sübvansiyonla devletin, bir KOBİ işverenin ücretli izin maliyetinin üçte ikisini veya büyük bir işletme için yarısını karşılaması öngörülmektedir. Faaliyetlerini azaltmış olan firmaların istihdamı sürdürürebilmeleri ve hastalık ya da aile içi bakım sorumlulukları sebebiyle çalışamayan çalışanları için ücret sübvansiyonlarının kapsamı genişletilmiştir.	Şubat ayında küçük ve orta ölçekli firmaların desteklenmesi için 4 milyar dolarlık bir paket açıklanmış ve ilave olarak Mart'ta paketin kapsamı 1,6 trilyon yene (15 milyar dolar) çıkarılmıştır. 7 Nisan 2020'de ise beklenenden çok daha büyük GSYH'nin %20'sine tekabül eden 1 trilyon dolarlık destek paket onaylanmıştır. Salgından dolayı gelirlerini kaybeden aileler ve küçük işletme sahipleri için nakit yardımı, vergi indirimleri ve sıfır faizli krediler pakette yer almıştır. Paket kreşlere ve yaşlı bakım tesislerine destekler ve ebeveynler için mali yardımlar da içermiştir.	Japon ekonomisinin 2. çeyrekte %17, 2020'nin tamamında %4,4 daralacağı tahmin edilmektedir. Koronavirüsün etkisiyle Japonya'nın 2020 Şubat ayı ithalatı bir önceki yılın aynı ayına göre %14 düzeyinde gerilemiştir. En büyük ticari ortağı Çin'den yapılan ithalatın %47 oranında düşmesi dikkat çekmektedir.

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. Yurtdışı Teşkilatı birimi bilgilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

* İsviçre salgınıyla mücadele Avrupa ülkelerinden oldukça farklı bir yol izlemiştir. Neredeyse tüm ülkelerde mağaza, restoran, kafe vb. hizmet sektörüne yönelik işyerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasağı, eğitime ara verilerek uzaktan eğitim şeklinde devam edilmesi gibi otoriter uygulamalara yer verilmesine rağmen; İsviçre'de bu uygulamalara başvurulmamıştır. Hükümetin virüse karşı kitlesel bağışıklık kazanma politikası tartışmalara yol açmıştır.